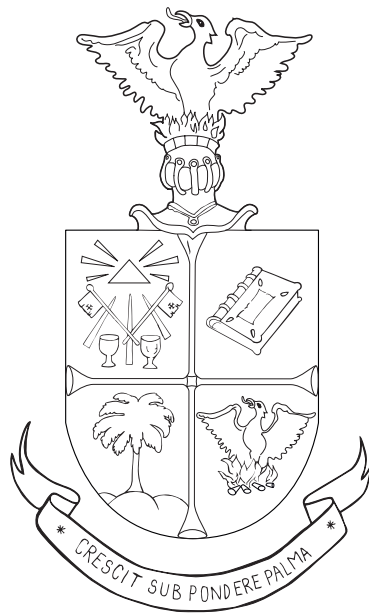


Glossa Iuridica

XII. évfolyam, 3-4. szám



Budapest, 2025

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

SZERKESZTŐBIZOTTSÁGI ELNÖK:

Miskolczi Bodnár Péter

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Antalóczy Péter, Birher Nándor, Böcskei Elvira, Bruhács János,
Csáki-Hatalovics Gyula, Cservák Csaba, Czine Ágnes, Dobrocsi Szilvia,
Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Jakab Éva, Köbel Szilvia,
Kukorelli István, Kun Attila, Liviu Radu, Miskolczi Bodnár Péter,
Móré Sándor, Osztovits András, Pulay Gyula, Rixer Ádám, Erik Stenpien,
Stipta István, Szabó Imre, Szabó Zsolt, Szalma József, Szuchy Róbert,
Tamás András, Tóth András, Tóth J. Zoltán, Törő Csaba Attila,
Trócsányi László, Udvary Sándor

FŐSZERKESZTŐ:

Rixer Ádám

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTESEK:

Köbel Szilvia, Nagy Péter, Szuchy Róbert, Udvary Sándor

SZERKESZTŐK:

Arató Balázs, Boóc Ádám, Cservák Csaba, Domokos Andrea, Stipta István

ISSN 2064-6887

*Kiadja a Károli Gáspár Református
Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara*

Felelős kiadó: Prof. Dr. Tóth J. Zoltán, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

www.patrocinium.hu

AZ ÖNVÁDRA KÖTELEZÉS TILALMA: EURÓPAI UNIÓS HATÁSOK A MAGYAR BÜNTETŐJOGRA

FODOR ATTILA
doktorandusz (PRAF UMB)

Absztrakt

Az önvádra kötelezés tilalma a modern jogállamiság és a tisztességes eljáráshoz való jog egyik alapvető elve, amely megvédi az egyént attól, hogy önmaga ellen kelljen bizonyítékot szolgáltatnia. Az elv történeti gyökerei az ókorba nyúlnak vissza, fejlődése során jelentős átalakulásokon ment keresztül a kontinentális és angolszász jogrendszerekben. Az Európai Unió 2016/343/EU irányelve külön hangsúlyt fektetett e jog harmonizált alkalmazására, kiemelve annak fontosságát az ártatlanság védelmével összhangban. A magyar jogrend az önvádra kötelezés tilalmát részletesen szabályozza, a Büntetőeljárás törvény garantálja a terhelt jogát a hallgatáshoz és a vallomástétel megtagadásához. E jogok érvényesítése során a jogalkotás és a bírósági gyakorlat szorosan követi a nemzetközi elvárásokat, ugyanakkor bizonyos ítélkezési gyakorlatokban megfigyelhetők eltérések, például a hallgatás bizonyítékként való figyelembevétele kapcsán. Ez a kérdés különös figyelmet igényel a tisztességes eljárás biztosítása érdekében. Az önvádra kötelezés tilalma nem csupán az egyének alapvető jogait védi, hanem egyben biztosítja a büntetőeljárások tisztességes lefolytatásának és a demokratikus jogállamiság fennmaradásának az európai jogrendszerben és Magyarországon egyaránt.

Kulcsszavak: önvádra kötelezés tilalma, hallgatáshoz való jog, ártatlanság védelme, 2016/343/EU irányelv, magyar jog

THE PROHIBITION OF SELF-INCRIMINATION: EUROPEAN UNION
IMPACTS ON HUNGARIAN CRIMINAL LAW

Abstract

The prohibition of compulsory self-incrimination is a fundamental principle of modern rule-of-law systems and the right to a fair trial, protecting individuals from being compelled to provide evidence against themselves.

Its historical roots trace back to ancient times, undergoing significant evolution within both continental and Anglo-Saxon legal traditions. The European Union's Directive 2016/343 places special emphasis on the harmonized application of this right, highlighting its close connection to the presumption of innocence. Hungarian legislation thoroughly regulates the prohibition of compulsory self-incrimination, with the Code of Criminal Procedure ensuring the accused's right to remain silent and to refuse to testify. While the legislation and judicial practice generally align with international standards, certain rulings have shown deviations, such as treating silence as evidence, which requires careful attention to safeguard the fairness of trials. The prohibition of compulsory self-incrimination not only protects fundamental individual rights but also serves as a cornerstone for the fair administration of criminal justice and the preservation of democratic rule-of-law principles, both within the European legal framework and in Hungary.

Keywords: prohibition of self-incrimination, right to silence, presumption of innocence, Directive 2016/343, Hungarian law

1. Bevezetés

A nemo tenetur se ipsum accusare, azaz az önvádra kötelezés tilalma az egyik legfontosabb elv, amely az egyén védelmét szolgálja a közhatalommal való visszaéléssel szemben. Ez az elv elengedhetetlen részét képezi a terhelt védelemhez való jogának és tágabb értelemben a tisztességes eljáráshoz való jognak, amely a jog egyik alappillére, és alkalmazandó a büntetőeljárás minden szakaszában és az abban érintett valamennyi személyre. Maga a védelemhez való jog nem valósulhat meg, ha olyan feltételek és körülmények állnak fenn, amelyek a terheltet vallomásra kényszerítik, vagy megteremtik annak lehetőségét, hogy egy tanút olyan vallomásra kényszerítsenek, amellyel a büntetőeljárás kockázatának teszi ki magát. A demokratikus országokban a modern büntetőjog nem alapul, és nem is alapulhat inkvizitórius eljáráson; csak így beszélhetünk modern, fejlett országról, amely garantálja az alapvető jogokat és szabadságokat nemcsak állampolgárai, hanem mindenki számára, aki a területén tartózkodik. A modern demokrácia egyik garanciája éppen az önvádra kötelezés tilalmának elve.

A tanulmány célja kettős: egyrészt az önvádra kötelezés tilalmának részletes értelmezése és történeti fejlődésének bemutatása a nemzetközi és hazai jogrend kontextusában, különös tekintettel a 2016/343/EU irányelv vonatkozó előírásaira. Másrészt annak elemzése, hogy a magyar jogi szabályozás és bírósági gyakorlat milyen mértékben felel meg az irányelv által előírt minimumkövetelményeknek, valamint az elv alkalmazásával kapcsolatos kihívások azonosítása és lehetséges megoldások javaslata.

2. Az önvádra kötelezés tilalmának jogtörténeti előzményei

Az önvádra kötelezés tilalmának elve nem a modern kor találmánya, gyökerei már az ókorba visszavezethetők. Az önvádra kötelezés tilalmáról szóló első említés már a zsidó Talmudban (i. e. 300 – i. sz. 600) is megtalálható. Ezen elv szerint a bíró nemcsak, hogy nem kényszeríthette ki a vádlottat beismerő vallomás tételére, de még a vádlott önkéntes beismerését sem használhatta fel az elítéléséhez.¹

Az önvádra kötelezés tilalmának megítélésében fordulat a 12. században következett be, mégpedig III. Ince pápa (1198-1216) tevékenysége nyomán. III. Ince volt az, aki az akkuzatórius büntetőeljárást inkvizíciós büntetőeljárássá alakította, amelynek egyik fontos eleme az volt, hogy a vádlott köteles volt az igazat vallani. E kötelezettség megszegését súlyos bűncselekménynek tekintették, és az igazságot gyakran kínzással kényszerítették ki. A vádlott beismerése a bizonyítékok királynőjének számított, annak ellenére, hogy a vallomásokat gyakran kényszer hatására szerezték meg.²

Az inkvizíciós eljárásban a bíróság feladata az volt, hogy a hivatalból történő eljárás (*ex officio*) elvének alkalmazásával feltárja a materiális igazságot. Az *ex officio* eljárás a legszigorúbb értelemben az akkuzatórius eljárás ellentéte volt. Nem egy peres eljárásról volt szó, hanem az igazság kereséséről, ahol a bíróság a gyanúsított bűnösségéből indult ki. Emiatt a személy, aki ellen a büntetőeljárást folytatták, nem számított alanynak, hanem az eljárás tárgyának. Ez abban is megnyilvánult, hogy védekezésre csak akkor és olyan mértékben volt lehetősége, amennyire azt a bíróság engedélyezte.³

1 MUSIL, Ján: *Princip nemo tenetur*. In: FENYK, Jaroslav (ed.): Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám. Prága, LexisNexis CZ, 2007, 76–77.

2 MUSIL, Ján: *Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare)*. In: ZÁHORA, Jozef (ed.): Teoretické a praktické problémy dokazovania. Pozsony, EUROKÓDEX, spol. s. r. o., 2008, 174.

3 ERDEI Árpád: *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2011, 75.

Magyarország területén az inkvizíciós eljárást Mária Terézia törvénykönyve, a *Constitutio Criminalis Theresiana* (1768) rögzítette, amely pontos szabályokat határozott meg a kínzásra és az eljárás lefolytatására, a bűnösség vételeme alapján. Ez a törvénykönyv az összes bizonyítási terhet a vádlott vállára helyezte. Az eljárás a formális bizonyítási elméleten alapult, ahol a vádlott beismerése volt a legfőbb és döntő bizonyíték. Ugyanakkor ebben az időszakban a kínzás alkalmazása már idejétmúltnak számított, és kezdett visszaszorulni. A kínzás tilalmának bevezetésére 1776-ban került sor, Mária Terézia döntésének eredményeként.⁴

A felvilágosodás forradalma, amely a 19. században bontakozott ki, az európai kontinentális jogban a vegyes rendszer általánosan elfogadottá válásához vezetett. Ez a rendszer egyesítette a vádhatósági és a vizsgálati elveket. Ennek eredményeként a kontinentális Európa országaiban fokozatosan és egyre erőteljesebben jelent meg az önvádra kötelezés tilalmának elve.⁵

Az angolszász jogrendszert alkalmazó államokban az önvádra kötelezés tilalmának fejlődése eltérően alakult a kontinentális jogrendszert alkalmazó országokhoz képest. Angliában a középkor elején a büntetőeljárásokat párhuzamosan folytatták az egyházi és világi bíróságok, sőt, az egyházi bíróságok polgári ügyekben is eljárhattak. A 13. századtól kezdve egyre inkább elterjedt a világi bíróságok előtt az a jog, amely lehetővé tette a gyanúsított számára, hogy esküt tegyen ártatlanságáról, és ezzel ne legyen köteles olyan információkat szolgáltatni, amelyek terhelhetik őt. A 14. század végére az egyházi bíróságok gyakorlatában a Lateráni Zsinat határozata nyomán dominánssá vált a klasszikus inkvizíciós modell, amely előírta, hogy a bűncselekménnyel gyanúsított személynek válaszolnia kellett a feltett kérdésekre, és a vallomása bizonyítékként felhasználható volt. A gyanúsított köteles volt esküt tenni, és az eskü megtagadása már önmagában is bűnösséget sejtetett. Ezt követően egyre inkább korlátozták az egyházi bíróságok hatáskörét és az inkvizíciós eljárásokat, miközben fokozatosan bővültek a gyanúsított személyek eljárási jogai.⁶

Az önvádra kötelezés tilalmának bevezetéséhez Angliában jelentős mértékben hozzájárultak a puritánok, akik ellenálltak az anglikán vallásnak és elutasították az inkvizíciós eljárásokat. Az egyik kulcsfontosságú ítélet,

4 MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Prága, Linde Praha a.s., 1997, 159–160.

5 BELOVICS Ervin: Az önvádra kötelezés tilalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga. *Eljárásjogi Szemle*, 2016/1, 12.

6 Uo. 10.

amely hozzájárult az inkvizíciós eljárás megszüntetéséhez és a *nemo tenetur* elvének visszaállításához, John Lilburne, egy jelentős politikus ügyében született, amelyet akár *cause célèbre*-ként is említhetünk. Lilburne a levellerek pártjának képviselője volt, aki megtagadta az eskütételt *ex officio* alapon, mivel attól tartott, hogy ezzel kényszerítenék, hogy önmaga ellen tanúskodjon. Azok a nyilatkozatok, amelyeket Lilburne tett saját perében, valamint az elvek, amelyekre hivatkozott, olyan meggyőzőek voltak, hogy széles körben elfogadottá váltak Angliában, és nagy népszerűsége tettek szert a közvélemény körében.⁷

Az önvádra kötelezés tilalmának elve fokozatosan áttért az európai kontinentális jogrendszerekből, illetve Angliából, az Egyesült Államokba is. Már a 17. században az *nemo tenetur* elve erőteljesen gyökerezett az amerikai kontinensen, és kiemelkedő szerepet kapott az amerikai függetlenségi háború során is. Az önvádra kötelezés tilalmának elve először a Virgíniai Jognyilatkozat 8. cikkelyében (1776) került rögzítésre.⁸

Az önvádra kötelezés tilalmának elve az Egyesült Államokban az Alkotmány első tíz kiegészítése (Bill of Rights, 1791) révén vált explicit módon rögzítetté. Az 5. kiegészítés, amelyet 1791. december 15-én fogadtak el, a Bill of Rights részévé vált, és kifejezetten tiltotta az önvádra kényszerítést.

Az önvádra kötelezés tilalmával kapcsolatban az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának egyik legjelentősebb döntése a *Miranda v. Arizona* ügy. Ebben az ügyben a Legfelsőbb Bíróság nemcsak a hallgatáshoz való jogot ismerte el, hanem kimondta a rendőrség azon kötelezettségét is, miszerint a gyanúsítottat vagy vádlottat még a kihallgatás előtt tájékoztatnia kell az őt megillető jogokról. A bíróság öt kötelező formulát határozott meg, amelyeket a rendőrnek el kell mondania a gyanúsítottnak a kihallgatást megelőzően. Ezen formulák nemcsak a hallgatás jogát, hanem a jogi segítséghez való jogot is kiterjesztik a gyanúsítottakra. Amennyiben ezeket a formulákat a kihallgatás előtt nem ismertetik a gyanúsítottal, akkor az a kihallgatás jogellenesnek számít, és a további eljárásban nem használható fel.⁹

7 HOLLÄNDER, Pavol: Zrod a súčasnost principu nemo tenetur se ipsum prodere. *Právnik*. 2017, 156/2, 89.

8 Uo.

9 <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/384/436/> (2024. 10. 25.)

2.1. A jelenlegi nemzetközi dokumentumok, amelyek közvetlen hatással vannak az önvádra kötelezés tilalmának alkalmazására Magyarországon

Az egyik legismertebb nemzetközi szintű dokumentum, amely rögzítette az önvádra kötelezés tilalmának elvét, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, amelyet az ENSZ 1966-ban fogadott el, és 1976-ban lépett hatályba. Az önvádra kötelezés tilalmának elvét az Egyezségokmány 14. cikke (3) bekezdésének g) pontja tartalmazza, amely a terhelt számára minimális garanciákat biztosít. Ebben a cikkben az önvádra kötelezés tilalmának elvét a következőképpen szabályozzák: "[N]e lehessen kényszeríteni arra, hogy saját maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét"¹⁰. A Magyar Népköztársaság 1974-ben csatlakozott az Egyezségokmányhoz, és az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet szerint az Egyezségokmány 1976 óta a magyar jogrend része.

Egy másik jelentős nemzetközi dokumentum a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni 1984-es egyezmény. Ezt az egyezményt a Magyar Népi Demokratikus Köztársaság nevében 1987-ben írták alá, és 1988 óta része a magyar jogrendnek. Az Egyezményben az önvádra kötelezés tilalmának elve a 15. cikkben található, amely szerint *"Minden részes állam biztosítja, hogy olyan nyilatkozatra, amelyről bebizonyosodott, hogy kínzással csikarták ki, semmiféle eljárásban ne lehessen mint bizonyítékra hivatkozni, annak az eljárásnak a kivételével, amelyben azt a kínzással vádolt személy ellen használják fel annak bizonyítására, hogy a nyilatkozatot megtették."*¹¹

Az európai térségben a legfontosabb dokumentum az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény), amely 1953. szeptember 3. óta hatályos. Az Egyezmény minden aláíró országra nézve kötelező érvényű. Az 1. cikk kötelezi az aláíró országokat az Egyezményben foglalt emberi jogok tiszteletben tartására. Az Egyezmény 1992 óta alkalmazandó Magyarországon. Az Egyezmény és módosításai 1993-ban jelentek meg: 1993. évi XXXI. törvényként. Magyarországot a dokumentum ratifikálása következtében az Egyezmény közvetlenül köti, és mint modern, demokratikus jogállam teljes mértékben betartja az Egyezményben foglaltakat.

Az önvádra kötelezés tilalma az Egyezmény 6. cikkében a tisztességes eljáráshoz való jog keretében található. A cikk első bekezdése mind a pol-

10 <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr> (2024. 10. 25.)

11 <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98800003.tvr> (2024. 10. 25.)

gári, mind a büntetőeljárásra vonatkozik. A második és harmadik bekezdés csak a büntetőeljárásokra vonatkozik; ezek csak az (1) bekezdésben foglalt tisztességes eljárás alapvető garanciájának részletesebb meghatározását jelentik. Meg kell azonban jegyezni, hogy az önvádra kötelezés tilalmának elvét sem az Egyezmény fent említett cikke, sem pedig más cikkei nem említik kifejezetten, de az elv a 6. cikkből kikövetkeztethető.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) fontos szerepet játszik az önvádra kötelezés tilalmának elve tekintetében. Az EJEB volt az, aki joggyakorlatán keresztül implicit módon levezette az önvádra vonatkozó kötelezés tilalmának elvét a tisztességes eljáráshoz való jogból. Az EJEB először a Funke kontra Franciaország ügyben foglalkozott az önvádra kötelezés tilalmának megsértésével.¹²

Az EJEB az egyezményben foglalt jogok tartalmát újra- és újraértelmezi, továbbfejleszti és ezzel magasabb mércét állít, mint amiben az ahhoz csatlakozó államok az Egyezmény elfogadása idején megállapodtak.¹³ Az EJEB határozatai csak a jogvitában részt vevő felekre nézve kötelezőek, más tagállamokra nem. A tagállamok a jogbiztonság érdekében is elfogadják a határozatokat, mivel az EJEB azonos esetekben ugyanúgy fog dönteni.

3. Az Európai Unió szabályozása és a 2016/343/EU irányelv

Az államok saját fejlődésük érdekében különféle transznacionális csoportosulásokat hoznak létre, amelyek célja az együttműködés és a közös érdekek előmozdítása. Az európai kontinens sem kivétel ez alól, hiszen történelme során számos, államok közötti együttműködésen alapuló, nemzetek feletti szerveződés jött létre. Ezek közül napjainkban az Európai Unió a legfontosabb. Az Európai Unió egy olyan nemzetek feletti szervezet, amely az európai államok egy részét, köztük Magyarországot is magában foglalja. Magyarország az Európai Unióhoz történő csatlakozása során vállalta, hogy betartja az Európai Unió elsődleges jogforrásait, és ezzel hatáskörei egy részét átruházta az Unióra. Ennek eredményeként az Európai Unió közvetlen hatással van a tagállamok jogrendjére, beleértve az önvádra kötelezés tilalmának megfogalmazását és fejlesztését is.

12 BÁRKÁNYI Tímea: *Az önvádra kötelezés tilalma az Európai Emberi Jogi Bíróság esetjogában*. THEMIS, 2006/2, 4-15. https://epa.oszk.hu/02300/02363/00006/pdf/EPA02363_themis_2006_12.pdf (2024. 10. 30.)

13 BÁRD Károly: *Az Európai Emberi Jogi Egyezmény szerepe az „európai” büntetőjog alakításában*. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2003/3, 10.

Az Európai Unión belül az emberi jogok területén kiterjedt másodlagos joganyag alakult ki, amelynek részét képezi az önvádra kötelezés tilalmának elve is. A másodlagos jogi aktusok célja az elsődleges jog rendelkezéseinek pontosítása, valamint a tagállamok nemzeti jogszabályainak egységesítése és harmonizációja. Ezek az aktusok kulcsszerepet játszanak abban, hogy az emberi jogok védelme az Európai Unióban egységes és hatékony legyen. A konkrét jogok szabályozása főként rendeletek és irányelvek útján valósul meg. A rendeletek minden részükben kötelező érvényűek, és az Unió tagállamaiban közvetlenül alkalmazandók, így nincs szükség nemzeti jogba történő átültetésükre. Ezzel szemben az irányelvek olyan jogi eszközök, amelyek előírják a tagállamok számára a kitűzött célok elérését, azonban meghagyják a módszer és a forma megválasztásának szabadságát. Az irányelvek végrehajtása érdekében a tagállamoknak saját nemzeti jogszabályaikban kell megtenniük a szükséges intézkedéseket.¹⁴

Az Európai Unió Tanácsa 2009. november 30-án ütemtervet fogadott el a büntetőeljárásokban a gyanúsítottak és vádlottak eljárási jogainak megerősítésére. Ezt az ütemtervet a büntetőjog területén a jövőbeli intézkedések alapjaként határozták meg, és célja az volt, hogy egységes és hatékony szabályokat hozzanak létre ezen a területen uniós szinten. Az ütemterv alapján az Európai Uniónak különféle lépéseket kellett tennie a gyanúsítottak és vádlottak jogainak erősítése érdekében. A Tanács felkérte az Európai Bizottságot, hogy nyújtson be konkrét javaslatokat az ütemtervben meghatározott intézkedések megvalósítására. Az egyik kiemelt terület a tisztességes eljáráshoz való jog volt, amely magában foglalja az önvádra kötelezés tilalmának elvét is. Ez az elv alapvető fontosságú a gyanúsítottak és vádlottak jogainak védelme szempontjából, és kulcsszerepet játszik az emberi jogok uniós szintű biztosításában és harmonizálásában.

3.1. Az irányelv tartalma és céljai

A büntetőeljárásokban a gyanúsítottak és vádlottak eljárási jogainak megerősítésére irányuló ütemterv végső eredményeként született meg az 2016/343/EU irányelv (a továbbiakban: „2016/343/EU irányelv” vagy „irányelv”), amelyet 2016. március 9-én fogadott el az Európai Parlament és a Tanács. Ez az irányelv az ártatlanság vélelmének egyes aspektusait és a büntetőeljárások során a vádlottak tárgyaláson való jelenlétéhez fűződő jogát erősítette meg.

14 JANKUV, Juraj: *Medzinárodné a Európske mechanizmy ochrany ľudských práv*. Pozsony, Iura Edition, spol. s.r.o., 2006, 209.

Az irányelv létrehozatalát indokolja, hogy az ártatlanság védelme és annak valamennyi aspektusa tekintetében jelentős különbségek voltak a tagállamok alkalmazandó jogszabályai között. Ezt maga az EJEB ítélkezési gyakorlata is megerősítette: az ártatlanság védelmének és a kapcsolódó jogok ismételt megsértését állapította meg, ami a különböző uniós tagállamok igazságügyi hatóságai közötti kölcsönös bizalom hiányához vezetett, aminek következtében az igazságügyi hatóságok vonakodtak együttműködni egymással. Az irányelv célja éppen az volt, hogy előmozdítsa a kölcsönös bizalmat, amelyet az egyes tagállamok szintjén nem lehetett elérni. Ez a bizalom az európai igazságügyi térség zökkenőmentes működését hivatott biztosítani¹⁵. Az Európai Unió beavatkozására éppen azért volt szükség, mert az EJEB beavatkozása a gyakorlatban nem vezetett megfelelő védelemhez, ellentétben az Európai Unióval, amely elegendő jogorvoslati mechanizmussal rendelkezik.

Problémaként azonosították az önvádra kötelezés elleni jog nem megfelelő védelmét, beleértve az együttműködés megtagadásának jogát és az értesítés visszautasításának (át nem vételének) jogát. Rámutattak arra, hogy egyes tagállamok jogrendszere lehetővé teszi, hogy a hallgatáshoz és az együttműködés megtagadásához való jogot bizonyítékként használják fel a gyanúsított vagy vádlott ellen, és hogy e jog megsértése esetén gyakran nincsenek hatékony és visszatartó erejű jogorvoslati lehetőségek¹⁶.

Az önvádra kötelezés tilalmának elve kiemelt helyet kapott a 2016/343/EU irányelvben, részben az EJEB ítélkezési gyakorlatára való hivatkozás miatt. Az EJEB több esetben elismerte az ártatlanság védelme és az önvád elleni védelem közötti szoros kapcsolatot, amely magában foglalja a terhelő vallomás, az együttműködés, valamint a tanúvallomás megtagadásának jogát. Ezek a jogok szerves részét képezik a tisztességes eljáráshoz való jognak. Amennyiben ezeket a jogokat megsértik, nemcsak a tisztességes eljáráshoz való jog sérül, hanem az ártatlanság védelme is veszélybe kerül. Ez az összefüggés hangsúlyozza az önvádra kötelezés tilalmának jelentőségét mint a gyanúsítottak és vádlottak eljárási jogainak alapvető elemét. Az irányelv célja, hogy megerősítse e jogok védelmét, biztosítva, hogy az Európai Unió tagállamaiban az emberi jogok egységesen és hatékonyan érvényesüljenek, hozzájárulva az igazságügyi rendszerek közötti kölcsönös bizalomhoz és az európai igazságügyi térség működéséhez.

15 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013PC0821> (2024. 10. 30.)

16 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013SC0479> (2024. 10. 30.)

A 2016/343/EU irányelv felépítése két fő részből áll: a preambulumból és az egyes cikkekből, amelyek konkrét rendelkezéseket fogalmaznak meg. A preambulum ugyan jogilag nem kötelező erejű, mégis kiemelkedő jelentőségű, mivel útmutatást nyújt a tagállamok számára az irányelv nemzeti jogrendbe való átültetéséhez. Ezenkívül meghatározza azokat az alapvető célokat, amelyek érdekében az irányelv megszületett, így biztosítva a tagállamok hatóságainak egységes szemléletét és értelmezését. Az önvádra kötelezés tilalmának elvével konkrétan a preambulum 24-32. bekezdései foglalkoznak. Ezek a szakaszok hangsúlyozzák az elv jelentőségét a tisztességes eljárás biztosítása szempontjából, és egyértelművé teszik, hogy az Európai Unió célja az, hogy ez az elv valamennyi tagállamban egységesen érvényesüljön. A preambulumban foglalt iránymutatások alapján az önvádra kötelezés tilalma nem csupán az ártatlanság védelméhez kapcsolódik szorosan, hanem alapvető feltétele annak, hogy a büntetőeljárások során a tisztességes eljárás elve maradéktalanul érvényesüljön. Az Unió kifejezett szándéka volt, hogy ezt az elvet a büntetőeljárások egyik legfontosabb alapelveként tekintse, amelyet minden tagállam köteles tiszteletben tartani és biztosítani.

A 24. és 25. bekezdések az irányelv preambulumban hangsúlyozzák, hogy az önvádra kötelezés tilalmának elve szoros kapcsolatban áll az ártatlanság védelmével. Az önvádra kötelezés tilalmának elve nem csupán egy önálló jog, hanem alapvető része annak a jogi keretnek, amely az ártatlanság védelmét biztosítja, és ezáltal elengedhetetlen a tisztességes eljárás érvényesüléséhez. Az irányelv preambuluma szerint az önvádra kötelezés tilalmának elve két egymással szorosan összefüggő jogra épül: a hallgatáshoz való jogra és az önvádra kötelezés tilalmának jogára. Ezek a jogok nem csupán az önvádra kötelezés tilalmának elvét képezik, hanem annak immanens részét is. Ha az eljáró hatóságok nem tartják tiszteletben ezeket a jogokat, akkor az önvádra kötelezés tilalmának elve sérül, ami a tisztességes eljárás és az ártatlanság védelme alapvető védelmét veszélyezteti.

Tartalmilag az irányelv preambulumának különböző bekezdéseiben megfogalmazott gondolatokat az EJEB ítélkezési gyakorlata befolyásolta. Az egyes pontok az EJEB azon jogi következtetéseit tükrözik, amelyek az önvádra vonatkozó tilalom elvével kapcsolatban alapvetőnek mondható bírósági ügyekben fogalmazódtak meg.

A preambulum 26. és 29. pontját értelmezve megállapítható, hogy a hallgatáshoz való jog és az önvádra kötelezés tilalma önmagukban nem

abszolút jogok, és nem minden egyes esetben érvényesülnek; bizonyos körülmények között korlátozhatóak, ahogyan azt az EJEB is kimondta. Az önvádra kötelezés tilalmának elve nem alkalmazható a gyanúsított vagy vádlott akaratától függetlenül, és a nemzeti eljárási joggal összhangban szerzett bizonyítékok esetében, amelyek az állam illetékes hatóságainak hatáskörébe és illetékességébe tartozó hatalmi megnyilvánulásokon alapulnak.

A 28. bekezdés fontos kötelezettséget fogalmaz meg, amely nélkül az önvádra kötelezés tilalmának elve csupán megvalósíthatatlan, a tisztességes eljáráshoz való jog pusztá fikciója lenne, mivel a gyanúsítottat és a vádlottat arra kényszerítené, hogy bűnösségét bizonyítva tanúskodjon.

A 30. bekezdés kimondja, hogy a tagállamok – eljárási joggal összhangban – meghatározott esetekben a gyanúsított vagy vádlott személyes jelenléte nélkül is lefolytathatnak *ex cathedra* eljárást, elkerülve ezzel az önvádra kötelezés tilalmának megsértését.

A 31. és 32. bekezdés ajánlást tartalmaz a tagállamok számára arra vonatkozóan, hogy tájékoztassák a terhelteket az önvádra kötelezés tilalmának elvéről. A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló, 2012. május 22-i 2012/13/EU Európai Parlament és Tanácsi irányelv 3. és 4. cikke fogalmazza meg a tagállamok tájékoztatási kötelezettségét a terhelt hallgatáshoz való jogáról.

Amint már említésre került, az irányelv preambuluma nem kötelező erejű a tagállamok számára, és ezért az irányelv különböző pontjait, beleértve az önvádra kötelezés tilalmát is, lehetőségként, ajánlásként és nem kötelező érvényű kötelezettségként fogalmazták meg. Az irányelv különböző cikkeiben azonban már kötelező érvényű rendelkezések találhatók a tagállamok számára. Az egyes cikkekben szereplő jogi elvek és követelmények tükrözik a preambulumban megfogalmazott gondolatokat. Az egyes tagállamok kötelesek az irányelv cikkeiben foglalt jogszabályokat nemzeti jogszabályaikba átültetni.

3.2. A hallgatáshoz való jog és az önvádra kötelezés tilalma az irányelv szerint

Az önvádra kötelezés tilalmának elvét az irányelv 7. cikke kifejezetten kimondja, amelynek címe: „A hallgatáshoz való jog és az önvádra kötelezés tilalma”. Magából a cikk címéből is arra lehet következtetni, hogy az irányelv két, egymással szorosan összefüggő jogból kívánja levezetni az önvádra kötelezés tilalmának elvét.

Bárd Károly szerint: „A hallgatás joga – formáját tekintve – ezzel szemben negatív jog kettős értelemben is: a közreműködés visszautasítására ad felhatalmazást és egyúttal a hatósági beavatkozásnak is útját állja; tiltja, hogy a nyilatkozat megszerzése érdekében kényszert alkalmazzanak. De ez nem változtat azon, hogy a hallgatás jogával is peralakító szubjektumnak ismerjük el az egyént: választást engedünk számára, és így tiszteletben tartjuk emberi méltóságát. Ő dönti el, hogy miképp kívánja az eljárását alakítani: teheti ezt úgy, hogy beszél, de úgy is, hogy hallgat. A hallgatás felfogható a védekezés egy megengedett módjáról vagy akár a védekezéshez való jogról való lemondásként is. A hallgatás jogával – akárcsak a többi garanciális szabállyal – azt ismerjük el, hogy a vádlott peralakító főszemély az eljárásban. A hallgatás jogának biztosításával autonómiáját cselekvési szabadságát ismerjük el.”¹⁷

Az állítás jól tükrözi a hallgatás jogának jogi természetét és jelentőségét a büntetőeljárásokban.

Helyénvaló az az állítás, hogy a hallgatás joga kettős értelemben is negatív jog. . A hallgatás jogát úgy is értelmezhetjük, mint egy jogot, amely lehetőséget ad a személynek arra, hogy visszautasítsa a közreműködést (tehát ne tegyen terhelő vallomást), és ezzel egyidejűleg megakadályozza a hatóságokat abban, hogy kényszert alkalmazzanak a vallomás megszerzése érdekében. Ez valóban egy alapvető emberi jogi elv, amely biztosítja, hogy senkit ne lehessen kényszeríteni saját magával szemben terhelő vallomás megtételére. Az állítás, hogy a hallgatás joga lehetővé teszi a vádlott számára, hogy peralakító szubjektumként vegyen részt az eljárásban, szintén helytálló. A hallgatás joga nem csupán egy passzív jog, hanem egy aktív döntés is, amely lehetőséget biztosít a vádlott számára, hogy meghatározza, hogyan kíván részt venni az eljárásban: beszélhet, de választhatja a hallgatást is. E döntési szabadság tiszteletben tartja az egyén autonómiáját és emberi méltóságát. Az érvelés, miszerint a hallgatás felfogható a védekezés egy megengedett módjaként vagy akár a védekezéshez való jogról való lemondásként is, szintén helyénvaló. A hallgatás joga nem kötelezi a vádlottat arra, hogy aktívan védekezzen, ugyanakkor lehetőséget biztosít számára arra, hogy döntése szerint passzívan védje meg magát, például azzal, hogy nem ad terhelő vallomást. Az autonómia és a cselekvési szabadság elismerése is egy központi jogi elv

17 BÁRD Károly: Erkölcs és büntető igazságszolgáltatás – a hallgatás joga. In: HOLÉ Katalin – KABÓDI Csaba – MOHÁCSI Barbara (szerk.): *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2009, 21.

a hallgatás jogával kapcsolatban. A vádlott saját döntése alapján választ, hogy miként kíván reagálni a vádakra, és az ő autonómiáját tiszteletben tartva biztosítják számára a hallgatás jogát. Összességében az állítás jól tükrözi a hallgatás jogának jogi jelentőségét, különös tekintettel arra, hogy a vádlott részvételét az eljárásban tiszteletben tartják, és a hallgatás jogát biztosítják, mint az önálló védekezés egyik formáját.

Az állítás, miszerint az önvádra kötelezés tilalma a fair eljárás szükségképpen komponense,¹⁸ alapvetően helytálló és mélyen gyökerezik mind a nemzetközi, mind a nemzeti jogrendekben. Ez az elv biztosítja, hogy a büntügyi eljárások során az egyén jogai ne sérüljenek, és hogy a vallomások önkéntesek legyenek, ezáltal védve a vádlottat a fizikai vagy pszichológiai kényszersztől. Az elv tehát egyértelműen a tisztességes igazságszolgáltatás eszköze, és a demokratikus jogállamiság része. Az állítás tehát megalapozott, hiszen az önvádra kényszerítés tilalma a fair eljárás elengedhetetlen komponense, amely biztosítja az igazságos és pártatlan bírósági eljárásokat.

Kiemelendő, hogy a hallgatáshoz való joghoz szorosan kapcsolódik a vallomástétel kényszerítésének tilalmához való jog, amelyre az irányelv nem terjed ki. Megállapítható, hogy az önvádra kötelezés tilalmának elve három, egymással szorosan összefüggő és egymást kiegészítő összetevőből áll, nevezetesen a hallgatáshoz való jogból, önvádra kötelezés tilalmának jogából, valamint a vallomástétel kényszerítésének tilalmához való jogából, mely összetevők az önvádra kötelezés tilalmának elvét alkotó joghármasként nevezhetők.

A 7. cikk első két bekezdése megállapítja a tagállamok azon kötelezettségét, hogy biztosítsák a gyanúsítottak és vádlottak a hallgatáshoz való jogát és az önvádra kötelezés tilalmának érvényesülését.

Az irányelv az EJEB ítélkezési gyakorlatával összhangban lehetőséget biztosít a tagállamok számára, hogy a bizonyítékokat olyan módon szerezzék be, amely nem sérti az önvádra kötelezés tilalmának elvét. Jelen esetben két feltétel együttes teljesülését írják elő: egyrészt hogy a bizonyíték a kényszerítés jogszerű eszközeivel kerüljön beszerzésre, másrészt hogy maga a bizonyíték a gyanúsított vagy vádlott akaratától függetlenül létezzen.. A tagállamok tehát kötelesek jogszabályban szabályozni a kényszerítő eszközöket, amelyeket legalább törvényerejű jogszabályokban kell meghatározniuk. A gyanúsítottat vagy vádlottat nem lehet arra kényszeríteni, hogy aktív magatartásával hozzájáruljon saját vádolásához és az ellene

18 BÁRD Károly: A hallgatás ára. *Fundamentum*, 2005/3, 7.

szóló bizonyítékok megszerzéséhez. Ezért fogalmazták meg azt a követelményt, hogy a bizonyítéknak a terhelt akaratától függetlenül kell léteznie.

Az irányelv lehetőséget biztosít arra, hogy a büntetés kiszabásakor figyelembe vegyék a terhelt együttműködési hajlandóságát, így feltételezhető az eljárás alá vont pozitív motivációja a beismerésre, amely a jogrend által biztosított előnyökön alapul. Ez a motiváció ugyan bizonyos mértékig nyomást gyakorol a gyanúsítottra vagy vádlottra, de ez nem megengedhetetlen nyomás, mivel előnyben részesíti az ő helyzetét a büntetőjogi szankció eredeti fenyegetéséből eredő negatív helyzetével szemben.

Az irányelv kötelező erejű részében a tagállamok számára fontos kötelezettséget állapít meg annak biztosítására, hogy a gyanúsított vagy vádlott jogainak gyakorlása ne járjon negatív büntetőeljárási következményekkel az érintett személyekre nézve. Ez azt jelenti, hogy a választott védelmi stratégiát nemcsak figyelmen kívül kell hagyni, hanem azt nem is lehet felhasználni a bűncselekmény elkövetésének bizonyítékaként. Más alternatívák ellentétesek lennének az önvádra kötelezés tilalmával, és arra kényszerítenék a terheltet, hogy tanúvallomást tegyen az ügyben. Az EJEB álláspontja szerint ahhoz, hogy egy gyanúsított vagy vádlott hallgatása el- lene felhasználható legyen, szükséges, hogy annak jogalapja a jogrendben rögzítve legyen, valamint a hallgatás nem szolgálhat a bűnösség kizárólagos bizonyítékaként. Az elítélés indoklásának más, legalább közvetett bizonyítékokon is kell alapulnia.¹⁹

Az irányelv azt is lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy nemzeti szabályaiknak megfelelően és jogi kultúrájuk figyelembevételével kisebb súlyú bűncselekmények esetén a büntetőeljárást vagy annak egy bizonyos részét írásban, vagy a gyanúsított vagy vádlott aktív részvétele nélkül folytassák le. Az egyszerűbb ügyek fogalmát az irányelv nem határozza meg részletesebben, ezért az egyes tagállamok belátására van bízva, hogy mely bűncselekmények esetében alkalmazzák az említett egyszerűsített eljárást. Figyelembe kell azonban venni, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog nem sérülhet.

Az irányelvben meghatározott jogok a gyanúsítottként és vádlottként említett személyek kategóriáihoz tartoznak, és maga az irányelv a büntetőeljárás szakaszának megfelelően, valamint eljárási státuszuknak megfelelően különböző megjelöléseket ír elő a személyek számára. A két személykategóriában az a közös, hogy az illetékes hatóságok a vizsgált bűncselekménnyel összefüggésbe hozzák őket, mint olyan személyeket,

19 Lásd: John Murray v. Egyesült Királyság.

akik a bűncselekményt elkövethették, és e személyekre a bizonyítás során különböző bizonyítási eszközöket és cselekményeket alkalmaznak. Az önvádra kötelezés tilalmának elvével összhangban, az érintett személy eljárási jogállásától függetlenül nem kényszeríthető arra, hogy aktívan hozzájáruljon saját bűnösségének bizonyításához. Az önvádra kötelezés tilalmának elvét minden esetben be kell tartani, függetlenül az érintett személy eljárási státuszának megjelölésétől, hogy azt az eljáró hatóság ne tudja megkerülni. Mivel az irányelv nem mondja ki kifejezetten, hogy az abban foglalt jogok kizárólag a természetes személyt illetik meg, hanem csupán a „személy” kifejezésre utal, arra lehet következtetni, hogy a 7. cikkben foglalt jogok a jogi személyeket is megilletik.

3.3. Az irányelv implementációjának kihívásai a tagállamokban

A *New Journal of European Criminal Law*-ban megjelenített állítás szerint „a 2016/343/EU irányelvre vonatkozó rendelkezések nyelvezete rendkívül általános, és inkább zűrzavart kelt, mintsem világosságot gyújt.”²⁰

Nézetünk szerint valóban jelentős hiányosságok vannak a rendelkezések részletességében, amelyek hozzájárulhatnak a jogalkalmazás nehézségeihez. Az irányelv szövege általános kifejezéseket használ, és nem ad elegendő útmutatást a konkrét jogalkalmazás számára, különösen a tagállamok jogrendszereinek eltérő gyakorlatát figyelembe véve. Ez azt eredményezheti, hogy az irányelv végrehajtása a tagállamokban nem egységes, és sokféleképpen értelmezhető, ami jogi bizonytalanságot okozhat, különösen a hallgatáshoz való jog alkalmazásakor. Az irányelv rendelkezései gyakran nem adnak világos iránymutatást arra vonatkozóan, hogy mikor és hogyan kell alkalmazni a hallgatáshoz való jog védelmét, és hogy mi számít jogellenes kényszerítésnek a kihallgatások során. Ezen kívül nem tartalmaz kellő mértékű pontosítást arról, hogyan kell kezelni a hallgatásból származó hátrányos következtetéseket, vagy miként kell biztosítani, hogy a jog nemcsak papíron, hanem a gyakorlatban is érvényesüljön. Összességében tehát a nyelvezet valóban nem elég világos, és a tagállamok jogalkotói számára szükséges lenne pontosabb, részletesebb iránymutatás annak érdekében, hogy a hallgatáshoz való jog megfelelően védve legyen minden egyes tagállamban. A bizonytalanságok kiküszöböl-

20 PIVATY, Anna – BEAZLEY, Ashlee: Opening Pandora's box: The right to silence in police interrogations and the Directive 2016/343/EU. *New Journal of European Criminal Law*, 12/3, 328–346.

lése és a jogbiztonság javítása érdekében célszerű lenne egy konkrétabb és jobban értelmezhető jogszabályi keret kialakítása.

A tagállamoknak 2018.04.01-ig kellett átültetniük az irányelvet nemzeti jogukba, azonban az irányelv Dániára vonatkozóan nem hatályos.

4. Az irányelv alkalmazása a nemzeti jogban

A 2016/343/EU irányelvet a nemzeti jogrendbe a 2017. évi XC. törvény, a büntetőeljárásról szóló törvény ültette át, és maga az indokolás is alátámasztja, hogy a törvényjavaslat összhangban van a büntetőeljárás során az ártatlanság védelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről szóló 2016/343/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvvel.

A magyar jogszabályok értékelésekor, különösen a hallgatáshoz való jog vonatkozásában, a 2016/343/EU irányelv szempontjából meg kell állapítani, hogy a védelem joga alapvető polgári jog, amelyet Magyarország Alkotmánya és az általa aláírt és ratifikált nemzetközi egyezmények biztosítanak, és amelyek a magyar belső jog részévé váltak. Magyarország Alkotmányának XXVIII. cikkelye biztosítja minden büntetőeljárás alá vont személy számára a védelem jogát a büntetőeljárás minden szakaszában.

4.1. A hallgatáshoz való jog és a vallomástétel megtagadásának szabályozása

Magát az önvád tilalmának elvét már a terhelt alapvető jogai között biztosította a magyar büntetőeljárásról szóló törvény a 39. § (1) bekezdés f) pontjában, ahol ez a rendelkezés szabályozza a terhelt vallomástételhez való jogát, illetve a vallomástétel megtagadásának jogát, ezáltal biztosítva a terhelt szabadságát abban, hogy ne kelljen maga ellen bizonyítékot szolgáltatnia. Másfelől, a hamis vád kivételével, biztosítja a védelem szabadságát a terhelt számára a bizonyítékokkal kapcsolatban kockázat nélkül. Biztosítja továbbá azt is, hogy a terhelt hallgatása vagy a vallomástétel megtagadása ne legyen ellene felhasználható bizonyítékként. A vallomástételhez való jog nem vehető el a terhelttől, de szabadon dönthet arról, hogy él-e ezzel a jogával.²¹

Az egyes jogokról és kötelezettségekről, köztük az önvád kötelezése tilalmának elvéről mint a vallomástételhez való jogról, illetve a vallomás-

21 BELEGI József et al.: *Büntetőeljárás jog, Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., 2018, 140.

tétel megtagadásának jogáról a terheltet tájékoztatni kell a vele szemben folytatott eljárás kezdetétől fogva a magyar büntetőeljárásról szóló törvény 39. § (4) bekezdésének megfelelően.

A terhelt önvádra kötelezés tilalmának elvével kapcsolatos jogai a terhelt kihallgatásával összefüggő rendelkezésekben tovább bővülnek. Az önvádra kötelezés tilalmának elvével kapcsolatban a terheltet a magyar büntetőeljárásról szóló törvény 185. § (1) bekezdése értelmében tájékoztatni kell arról, hogy nem köteles vallomást tenni, megtagadhatja a vallomástételt, vagy bizonyos kérdésekre bármikor megtagadhatja a választ a kihallgatás során. Ugyanakkor bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, még akkor is, ha korábban a vallomástételt elutasította. A vallomástétel megtagadása nem akadályozza az eljárás folytatását, és nem érinti a terhelt jogát kérdések feltevésére, véleménynyilvánításra és indítványok benyújtására. Ha vallomást tesz, az általa elmondott vagy rendelkezésre bocsátott információ bizonyítékként felhasználható az eljárás során.

Az (1) bekezdés olyan tájékoztatásokat foglal magában, amelyek a civilizált államokban a 'Miranda-jogként' ismert jogi alapelvekkel megegyeznek. Miután a terheltet tájékoztatták a vallomástétel megtagadásának jogáról, szabadon dönthet arról, hogy kíván-e vallomást tenni vagy él-e jogával, és nem tesz vallomást. A döntés kizárólag a terhelttől függ, és a döntés meghozatala előtt konzultálhat a védőjével. A terheltet nem szabad befolyásolni a döntésében. A vallomástétel nem csikarható ki a terhelttől sem csalással, sem ígérettel. A terheltnek nem kell megindokolnia a vallomástétel megtagadását, e jogának gyakorlása semmilyen feltételhez nincs kötve. Ebből következően a terhelt hallgatáshoz való jogát abszolút jognak kell tekinteni. Az önvádra kötelezés tilalma azonban nem vonatkozik az azonosításhoz szükséges adatokra, amelyeket a terheltnek köteles megadni, s e körben igazmondási kötelezettség terheli. Az egyéb, például családi állapotra, iskolai végzettségre, foglalkozásra, egészségi állapotra, vagyoni helyzetre vonatkozó adatokat – amelyeket állapotbeli adatoknak nevezhetünk – csak akkor kell rögzíteni, ha a terhelt úgy dönt, hogy vallomást tesz. Amennyiben ezek az állapotbeli adatok a büntetés szempontjából jelentőséggel bírnak, de a terhelt megtagadja a vallomástételt, az említett adatokat más módon kell beszerezni. A terhelt köteles részt venni a kihallgatási cselekményen, és ez a kötelezettség kényszerintézkedéssel, kizárólag elővezetéssel érvényesíthető, rendbírság kiszabása azonban nem lehetséges.²²

22 Uo. 469.

A terhelt, aki élt a jogával, és megtagadta a vallomástételt, az eljárás során bármikor megváltoztathatja döntését, és dönthet úgy, hogy vallomást tesz. Ilyen esetben biztosítani kell, hogy vallomást tehessen az ügyben. Ha a terhelt a nyomozati eljárás lezárása után tesz ilyen nyilatkozatot, a bíróság mérlegelheti, hogy az egész ügyet visszautalja-e a nyomozati szakaszba, kifejezetten a terhelt vallomástételének lehetővé tétele érdekében.²³

A terheltet közvetlenül a személyes adatainak megállapítása után tájékoztatni kell a jogairól az első kihallgatása során, beleértve az önvádra kötelezés tilalmának elvét is, amely a nyomozati eljárásban, valamint az elsőfokú bíróság és a fellebbviteli bíróság előtti eljárásban történik. A terheltet nem szükséges újra tájékoztatni a jogairól, ha az eljárási cselekmény ismétlődik vagy kiegészítésre kerül egy adott büntetőeljárási szakaszon belül. Az ismételt tájékoztatást azonban szükséges elvégezni, ha a vádat kiterjesztik.²⁴ A terhelt tájékoztatását, valamint a terhelt válaszát a tájékoztatásra vonatkozóan rögzíteni kell a kihallgatási jegyzőkönyvben. Ha ez nem történik meg, a vallomást nem lehet bizonyítékként figyelembe venni. Kivételt képez az az eset, amikor a terheltet már korábban tájékoztatták az eljárás során, és a kiegészítő kihallgatása során védővel rendelkezik, vagy ha az utólagos tájékoztatás után a terhelt ragaszkodik a vallomásához.²⁵

A terhelt nem köteles vallomást tenni, és a védekezés stratégiáját saját maga választja meg, dönthet úgy is, hogy nem tesz vallomást. Ebben az értelemben a vallomástétel megtagadásának joga az önvádra kötelezés tilalmának általános elvéhez képest speciális jog. A vallomástétel megtagadása nem abszolút jog. Az a tény, hogy a terhelt él a vallomástétel megtagadásának jogával, hátrányos döntéshez vezethet számára, amennyiben az a vizsgált ügy körülményeiből és a beszerzett bizonyítékok láncolatából következik.

Király Tibor állítása szerint „Adódhatnak [...] helyzetek, amikor a gyanúok, a közvetett bizonyítékok, oly szilárdan látszanak tömörülni, hogy megbontásuk nem lehetséges a terhelt közreműködése nélkül. [Az ilyen esetekben] a tényleges [nem jogilag előírt] bizonyítási teher a vádlottra hárul.”²⁶

23 BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály: *Büntető eljárásjog, Ötödik aktualizált kiadás*. Budapest, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., 2020, 148.

24 Uo. 148.

25 FANTOLY Zsannett – BUDAHÁZI Árpád: *Büntető eljárásjogi ismeretek I. Statikus rész*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 115.

26 KIRÁLY Tibor: Mit ér az ártatlanság vélelme? *Magyar Jog*, 1987, 34 (12), 1019–1025.

A megfogalmazott állítás azt sugallja, hogy bizonyos helyzetekben, amikor a közvetett bizonyítékok és a gyanú erőteljesek, a vádlottnak kell bizonyítania ártatlanságát. Ez a megközelítés felvet két fontos jogi kérdést: a terhelt közreműködésének szükségességét és a bizonyítási teher elosztását a büntetőeljárásban. Bár előfordulhatnak olyan helyzetek, amikor a közvetett bizonyítékok meglehetősen erősek, a terhelt ártatlanságának bizonyítása nem hárítható át rá, mivel ez sértheti a büntetőeljárás alapelveit. A jogállami elvek szerint a vádnak kell minden tényállást és gyanút bizonyítania. A terhelt nem kényszeríthető arra, hogy saját ártatlanságát bizonyítsa.

Ugyanakkor a BH 2000.5.192. számon közzétett eseti döntés szerint „Ha a vádlott látta volna, hogy más követte el a bűncselekményt, akkor erre a saját érdekében hivatkozott volna, és nem hagyta volna magán a súlyos büntetéssel fenyegető gyanút csak azért, hogy az igazi elkövetőt mentse. A vádlott azonban erre nem hivatkozott.” Másrészt a bíróság terhelő következtetést vont le arra nézve is, hogy mivel a vádlott hallgatott azzal kapcsolatban, hogy miért lett véres a keze a kérdéses időintervallumot követően, ebből azt a „következtetést lehet levonni, hogy a vádlott keze neki felróható okból véreződött be.” Hiszen „nyilvánvaló, hogy a vádlott tudta azt, mitől lett véres a keze, és ha neki fel nem róható módon lett véres, elemi érdeke lett volna elmondani a keletkezés körülményeit, mint-hogy ezzel tisztázhatta volna magát a gyanúsítás alól.”²⁷

A magyar büntetőjog alapelvei szerint a terhelt nem köteles vallomást tenni, és hallgatása nem jelent automatikusan bűnösséget. A magyar büntetőjog alapelvei szerint a terhelt nem köteles vallomást tenni, és hallgatása nem jelent automatikusan bűnösséget, nem erősíti meg azt. Az állításban a bíróság a vádlott hallgatásából terhelő következtetést vont le, különösen arra alapozva, hogy a vádlott nem indokolta, miért volt véres a keze. Ez a következtetés azonban problematikus lehet, mivel a hallgatás önmagában nem adhat elegendő alapot arra, hogy a bíróság a terhelt bűnösségét bizonyítottnak tekintse. A terhelt jogainak védelme érdekében a bíróságnak körültekintően kell mérlegelnie a hallgatás mögötti okokat, és nem vonhat le alaptalan következtetéseket.

A magyar büntetőeljárásról szóló törvény pozitív motivációt biztosít a terhelt számára a bírósággal és a nyomozó hatósággal való együttműködésre, amely magában foglalja a bűncselekmény beismerésére való ösztönzést is. Az, hogy ez a motiváció önállóan nyomást gyakorol-e a terheltre, és

27 BH 2000.5.192 ítélet.

hogy elfogadhatatlannak tekinthető-e, az Európai Unió Bírósága által a C-205/09-es büntetőügyben hozott ítéletben került megvitatásra, amelyet a szombathelyi városi bíróság tett fel előzetes döntéshozatali kérdésként. Ebben az ügyben érdemes hivatkozni Juliane Kokott főtanácsnok 2010. július 1-jei indítványára, amely szerint „Nem jelent azonban jogellenes nyomásgyakorlást vagy kényszert, ha a jogalkotó különösen a büntetés kiszabása területén olyan pozitív ösztönzőket alakít ki, amelyek a terheltet a beismerő vallomás lehető legkorábban való megtételére indítják. Így a büntetés kiszabása keretében egyébként a beismerő vallomást is tipikusan a büntetést enyhítő körülményként veszik figyelembe.”²⁸ A magyar büntetőeljárásról szóló törvény jogi biztosítékot tartalmaz arra az esetre, ha nem alkalmaznák egyik alternatív megoldást (büntetés és bűnösség megállapítása, vagy egyezség) sem akkor, amikor a terhelt beismerésére a döntéshozatalra irányuló eljárás következményeként kerül sor. Ilyen esetekben az ilyen beismerés nem vehető figyelembe a további eljárás során.

A terhelt, ha úgy dönt, hogy vallomást tesz, nincs kötelessége igazat mondani, szabadon állíthat valótlan a vallomásában. Ezt a jogot azonban korlátozza a más személy hamis vádlásának tilalma.

A terhelt mellett említést kell tenni a bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személyről is. Ezzel a kifejezéssel azt a személyt jelölik, aki ellen még nem emeltek vádat, de akit őrizetbe vettek, kihallgatásra idéztek gyanúsítottként, előállítottak, vagy aki ellen bűncselekmény miatt körözést adtak ki, illetve letartóztatási parancsot bocsátottak ki. A bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személyt ugyanazok a jogok és kötelezettségek illetik meg az önvádra kötelezés tilalmának elve kapcsán, mint a gyanúsítottat.

A bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személy kihallgatására a gyanúsított kihallgatását szabályozó rendelkezések vonatkoznak. A gyanúsított személyazonosságának megállapítása után tájékoztatni kell az önvádra kötelezés tilalmának elvéről, amely magában foglalja azt a jogot, hogy megtagadja a vallomástételt, valamint azt, hogy az egyes kérdésekre adott válaszokat is megtagadhatja. A bűncselekménnyel alaposan gyanúsítható személy bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz az ügyben, még akkor is, ha korábban megtagadta a vallomástételt.

28 *Juliane Kokott Főtanácsnok indítványa, amelyet 2010. július 1-jén terjesztett elő, a C-205/09. sz. ügyben*, 61. pont. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=80757&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3533992> (2024. 11. 06.)

Az ilyen személyt tájékoztatni kell arról is, hogy a vallomástétel megtagadása nem szakítja meg a büntetőeljárást, és nem befolyásolja azon jogát, hogy kérdéseket tegyen fel, vagy bizonyítékok kiegészítésére tegyen indítványt. Fontos figyelmeztetni arra is, hogy minden, amit mond, később felhasználható ellene. A tájékoztatásnak szerepelnie kell a kihallgatásról készült jegyzőkönyvben, akárcsak az alaposan gyanúsítható személy erre adott válaszában. A tájékoztatás elmulasztása a cselekmény relatív érvénytelenségét vonja maga után, kivéve, ha az adott személyt korábban már tájékoztatták, és a folytatólagos kihallgatás során védője jelen van, vagy ha az utólagos tájékoztatás után a személy fenntartja korábbi vallomását.

5. Összegzés

A 2016/343/EU irányelv és a magyar Büntetőeljárás törvénykönyv rendelkezései alapján a gyanúsított vagy vádlott jogai között központi szerepet tölt be a hallgatáshoz való jog. A 2016/343/EU irányelv a tisztességes eljáráshoz való jog részeként kötelezi a tagállamokat arra, hogy biztosítsák a hallgatáshoz való jogot, mely alapvető fontosságú a védelemhez való jognak megfelelően.

A magyar Büntetőeljárás törvénykönyv is biztosítja a hallgatáshoz való jogot, és egyes területeken, a minimális követelményeken túlmutató szabályozást tartalmaz. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a gyanúsítottat nem lehet kötelezni arra, hogy bármilyen magyarázatot adjon az ellene felhozott bűncselekménnyel kapcsolatban. A gyanúsított hallgatása nem szolgálhat alapul olyan szankciók alkalmazására, mint az előzetes letartóztatás, és nem használható fel annak érdekében, hogy nyomást gyakoroljanak a beismerő vallomásra vagy további magyarázatok megadására. Tehát kifejezetten tiltja, hogy a hallgatást terhelő bizonyítékként értékeljék, de bírósági gyakorlatban (például BH2000.5.192.) mégis előfordulhat, hogy a hallgatást közvetett bizonyítékként figyelembe veszik. Ez a gyakorlat ellentmond magának az irányelvnek is.

Az említett eset problémaként azonosítható, amelyre megoldást jelenthet a nemzeti jogszabály egyértelműsítése. Ennek keretében szükséges lenne rögzíteni, hogy a terhelt hallgatása sem közvetett, sem közvetlen módon nem használható fel ellene. Ebből kifolyólag megoldást jelenthetne a bírói gyakorlat szabályozása: a Kúria által kiadott állásfoglalások révén egyértelmű iránymutatást kellene nyújtani a bíróságok számára arról, hogy a hallgatást miként lehet figyelembe venni úgy, hogy az ne szolgálhasson a bűnösség megállapításának alapjául.

A 2016/343/EU irányelv elemzése során megállapítható, hogy a hallgatáshoz való jog nem terjed ki a gyanúsított vagy vádlott személyazonosságára vonatkozó kérdésekre, amit a preambulum 26. pontja is részletesen kifejt. Ennek megfelelően az azonosításra vonatkozó kérdésekre a hallgatáshoz való jog nem alkalmazható, mivel az eljárás során a személy azonosítása alapvető fontosságú.

A magyar joggyakorlat is elismeri, hogy a hallgatáshoz való jog nem vonatkozik a személyazonosságra vonatkozó kérdések megtagadására, mivel a büntetőeljárás egyik alapvető eleme a gyanúsított azonosítása. Ugyanakkor a hallgatáshoz való jog teljes mértékben érvényesíthető minden olyan kérdés esetében, amely a büntetőeljárás lényegi aspektusaira vonatkozik, ezáltal biztosítva a gyanúsítottat az önmagára terhelő bizonyítékok megadásának kötelezettsége alól.

Az irányelv bevezetése óta a hatóságoknak nagyobb figyelmet kell fordítaniuk arra, hogy a kihallgatásokat az önvád kötelezése tilalmával összhangban folytassák le. Ugyanúgy figyelmet kell fordítani a bizonyítékok jogszerű megszerzésére, ami magában foglalja a kényszerítő eszközök törvénybe foglalását és pontos szabályozását is olyan mértékben, ahogyan azt az EJEB is megállapította a döntéseiben.

Összességében megállapítható, hogy a magyar szabályozás a hallgatáshoz való jog vonatkozásában összhangban van a 2016/343/EU irányelv minimumkövetelményeivel, és a gyakorlatban biztosítja a tisztességes eljáráshoz szükséges garanciákat. Azonban a személyazonosításra vonatkozó korlátozások fenntartása szükséges az eljárás integritása érdekében.

A 2016/343/EU irányelv elfogadása pozitív tényként értékelhető. Vitathatatlanul fontos lépést jelent a hallgatáshoz való jog vagy az önvádra kötelezés tilalma szabályainak közelítése felé. Ennek ellenére a 2016/343/EU irányelv hatékonyságát jogi megoldás gyengíti, mivel az irányelv nem állapít meg egyértelmű és hatékony kizárási szabályokat a helytelenül megszerzett bizonyítékokra vonatkozóan, például a hallgatáshoz való jog megsértése esetén. Ebben az esetben kérdéses lehet, hogy a nyomozó hatóságok eljárási gyakorlata mennyire felel meg az irányelv szellemének, különösen akkor, ha a hallgatáshoz való jogot megpróbálják megkerülni közvetett módszerekkel, például megtévesztéssel vagy nyomással. Hogy a jog tényleges védelme biztosított legyen, további fejlesztésekre és az irányelv gyakorlatba való hatékonyabb átültetésére lenne szükség. Megoldást jelenthet a Be. kiegészítése olyan rendelkezésekkel, amelyek explicit módon kimondják, hogy a hallgatáshoz való jog megsértése esetén tett

vallomás, illetve a megszerzett bizonyíték automatikusan kizárásra kerül a bizonyítási eljárásból. Az ügyben eljáró bíróság ezeket semmilyen formában, még közvetett módon sem veheti figyelembe.

Az irányelv szövege bizonyos esetekben homályos, ami eltérő értelmezésekhez vezethet a tagállamokban. Például az 'egyszerűbb ügyek' fogalma nincs pontosan definiálva, ami a magyar gyakorlatban is bizonytalanságot eredményezhet. E bizonytalanságok elkerülése érdekében indokolt lenne az EU szintjén egy hivatalos kommentár kidolgozása, amely pontos magyarázatot nyújt az irányelv homályos fogalmaira, és amelyet a tagállamok a jogalkotás során figyelembe vehetnek. Vagy olyan változásokat eszközölni, amelyek pontosabb útmutatást adnak az „egyszerűbb ügyek” könnyebb definiálására.

A hiányosságok ellenére a gyakorlatban az irányelv egységesíti Magyarország és más tagállamok jogszabályait, ami kihatással van a tagállamok közti jogsegély alkalmazására is.